

A VALÓSÁG PEDAGÓGIÁJA

Közösségi nevelés a népi kollégiumokban

Szerkesztette: *Pataki Ferenc*. Budapest, 1974. Tankönyvkiadó. 461 o.

A vaskos kötet a NÉKOSZ pedagógiai tapasztalatait tükröző dokumentumok gyűjteménye. Fő fejezetei: A népi kollégiumok első nemzedéke, Utak a népi kollégiumokba, A népi kollégista közösségek élete, A kollégiumi nevelés „normarendszere”, A pedagógiai elmélet tükrében, Visszatekintés. A legnagyobb súlya a közösségek életével foglalkozó fejezetnek van, melynek alfejezetei: Az önkormányzás rendje, A kollégium mint szellemi műhely, A valóság vonzásában, Próbátételek. „A pedagógiai elmélet tükrében” c. fejezet szintén dokumentum jellegű, tanulmányai nem adják a népi kollégiumok mai igényű teljes értékelését. Ez várhatóan a jövő feladata.

A gazdag válogatás a különböző szempontú megközelítéseknek, a tanulságok levonásának olyan sokféleségét kínálja, hogy az alapos, a kötethez méltó értékelés szétfeszítené egy recenzió kereteit. A gyűjtemény által megközelített valóság sokrétűsége, belső kölcsönhatásainak szövevénye ellenáll minden leegyszerűsítő kísérletnek. Ezért feladatommak elsősorban azt tartom, hogy a figyelmet néhány azonnal értékesíthető és értékesítendő pedagógiai tanulásra irányítsam.

A kötetnek nyilvánvalóan elsődrendű jelentősége van *népi demokráciánk neveléstörténetének kutatásában*. Szinte közvetlenül sikerült megragadnia az új, alapvonásaiban szocialista pedagógia születésének pillanatát, érzékelhető módon megmutatnia, ahogyan az új létrejön a forradalmi helyzetből, a társadalmi átalakulás igényeiből és lehetőségeiből, a feladat döntő mozzanatának felismeréséből, s nem kis mértékben a régi megoldási sémák bátor elvetéséből, a céllal adekvát megoldási módok küzdelmes kialakításából. Most azonban — jelentőségét méltatva — elsősorban nem erre hivatkoznék, hanem arra, hogy mennyire *időben jött* könyvet tartunk a kezünkben. Bár eltérő történelmi helyzetben, ma újra lényeges kérdéssé vált számunkra ifjúságunk helye és szerepe a szocialista építésben, ifjúság és politika viszonya, az ifjúság szocialista közéletiségre nevelése, a szervezett közoktatás és a közművelődés integrálása. Ezek mindegyikének megoldásához kínál a kötet megszívlelendő, ma is értékesíthető tanulságokat.

A kötet jellegét meghatározza, hogy dokumentumok gyűjteménye. Az igényes bevezető példás mértéktartással csak azokat a legfontosabb gondolatokat emeli ki, amelyek az olvasottak helyes értékeléséhez elengedhetetlenek. Az olvasónak valóban meg kell fogadnia a *Bevezető* tanácsát: „A dokumentumok csak egymásra vonatkoztatva, egymással összekapcsolva s a maguk összességében adnak mértékadó képet. De csupán akkor, ha olvasásuk során az olvasó nem sajnálja a beleélés, az értelmezés és a mai körülményekre vonatkoztatás *személyes erőfeszítéseit*.” (14. lap.)

A kötet három fő eszközzel segíti elő ennek az erőfeszítésnek az eredményességét. Ezek: a dokumentumok kiválasztása, célszerű elrendezése és rövid, tömör bevezetőknél a fejezetek élére iktatása. A kiválasztás során a szerkesztő nemcsak arra ügyelt, hogy a rendelkezésére álló széles anyagból azt emelje ki, ami a bemutatandó jelenséget a legjobban jellemzi, hanem arra is, hogy a dokumentumok következetesen végigkísérjék egy-egy pedagógiai probléma útját az országos szinttől — ahol az elsősorban elvileg fogalmazódik meg mint egy lényeges politikai kérdés pedagógiai vetülete —, különböző áttételeken keresztül a teljes konkretizálásig, az igazgató, a titkár, a szövetkezetvezető, a napos feladatig, a kollégiumi tagok napi munkájáig. Ezért Országos Szervezeti és Rendtartási Szabályzat, körlevelek, különböző szintű jelentések, beszámolók, naplók, napi feladatok feljegyzései és még sok más helyet kapnak a kötetben. De nemcsak gazdagságról van szó. Minden dokumentum a helyén van, s a maga helyén mindegyik mond valami lényegeset, jellemzőt, nemegyszer éppen az a feladata, hogy rádöbbenjen az elvileg egyszerűnek látszó pedagógiai kérdés valóságos bonyolultságára. A válogatásban és a sorrendiségben megjelenő rejtett vonalat, mely a nevelési folyamat logikáját követi, erősítik a fejezetek élén álló tájékoztatók, melyek túlnyomó többsége megfelel rendeltetésének.

Egészében szuggesztív hatású könyv, mely sodrásával magával ragad, s noha rengeteg benne a „száraz” okmány, a pontokba szedett terv, követelmény, beszámoló, egészében éreztetni képes az élet közvetlenségét, színességét, kiszámíthatatlan gazdagságát.

Ma már közhelyként hangzik az a megállapítás, ami a *politika és pedagógia kapcsolatát* megfogalmazza. Ennek a kötetnek az olvasásakor mégis ez az olvasó egyik legmélyebb élménye. Más ugyanis ezt elvileg elfogadni, mint látni, hogy a történelmi sorsforduló lényegének a felismerése, a társadalmi valóság forradalmi átalakításának tevékeny vállalása hogyan vezet el a nevelés szerepének, s e szerepen belül egyik alapvető feladatának megfogalmazásához, majd a feladatnak s a körülményeknek legjobban megfelelő pedagógiai elmélet és gyakorlat kidolgozásához. Az így születő pedagógia egyszerre korhoz kötött és általános érvényű, nem egyszerűen úgy, hogy egyes részei tévesek, mások igazak — noha nagy tévedései lehetnek, és voltak is. De tévedései éppen úgy korhoz kötöttek, mint ahogy általános érvényű megállapításai is a konkrét történelmi helyzet által meghatározott módon fogalmazódnak meg. Vegyük például az *önkormányzat* lényeges kategóriáját. Az autonómia, az önkormányzat 1945 előtt a Győrffy Kollégiumban önvédelem és szembenállás, a NÉKOSZ-ban az új demokratikus értelmiség tagjait kiformáló, a reakció erői ellen szervező, mozgósító és felkészítő eszköz: az átalakuló társadalomban a polarizálódás egyik eszköze; a megvalósult szocializmusban az elkülönülés és szembenállás mozzanatait a társadalom többi közösségével, a társadalmi környezettel való összekapcsolás funkciója váltja fel.

A történelmi helyzetből fakadt, hogy az új pedagógiai *benlakások intézményekben, a népi kollégiumokban* formálódott ki. „A NÉKOSZ kollégiumi mozgalom volt, de pedagógiai gyakorlata túlmutat a kollégiumi nevelésen, általánosabb érvényű következtetésekre is alkalmas. Nevelési felfogásának eredményeiből is, hibáiból is tanulhatunk, sőt tanulnunk kell.” (7. lap) E pedagógia fő jellemzőit a kötet alapján a következőkben foglalhatjuk össze:

A NÉKOSZ minden pedagógiai tevékenységét az aktuális központi történelmi feladatnak, a *dolgozó népből jött, hozzá hű és érdekeit teljes erejével szolgáló értelmiség nevelésének* rendelte alá. Ezt szolgálták a szelektciók, a kollégiumi élet demokratizmusa, szervezete, tevékenységi rendszere, a nevelés eszközei. Hatékonyságának lényeges összetevője volt ez az alapvető feladatra koncentráltág. Az éppen aktuális feladat történelmileg változik, de helyes megfogalmazása és következetes központba állítása ma is feltétele nevelésünk hatékonyságának.

A népi kollégiumok nem alkottak „pedagógiai szigetet”, „pedagógiai üvegházat”. Központi feladatukat, az új népi értelmiség kialakítását a *társadalom szerves részeként* akarták megvalósítani. Ez a beépülés azonban nem jelentette az adott elfogadását. A magyar társadalmi valóságot minél teljesebben igyekeztek a kollégiumi élet demokratizmus, szervezete, tevékenységben tudjanak harcolni megváltoztatásáért. A társadalomba való beépülés aktív harcban való részvételt jelentett: együttműködést a haladás erőivel a reakció elleni küzdelemben. Ezért van igaza a *Bevezető* következő sorainak: „A népi kollégiumok legnagyobb érdeme az, hogy ezt a *társadalmi dinamizmust* és ezeket a feszültségeket, a társadalomátalakító cselekvést pedagógiai áramlattá, nevelési gyakorlattá tudták transzformálni: a társadalom mozgásának erővonalait meg tudták nyergelni, és le tudták fordítani a pedagógiai gyakorlat hétköznapi történéseinek nyelvére. Meglehet, hogy kötetünk címe hibébb lenne, ha így hangoznék: *A valóságalakítás pedagógiája.*”

A népi kollégiumokban elválaszthatatlanul *összefonódtak az egyes egyének perspektívái a születő szocialista társadalom távlataival*. Olyan történelmi pillanatot látunk, amikor az osztálytudatos munkások, szegényparasztek úgy érezték, hogy csak karnyújtásnyira van az a társadalom, amelyben álmaik valóra válnak. De a politikai és így pedagógiai probléma éppen az volt, hogy a széles szegényparaszti tömegek gyermekei nem rendelkeztek ezzel az osztálytudattal. Ezt tehát ki kellett alakítani ahhoz, hogy a kollégisták ráébredjenek saját alapvető és valóságos érdekeikre, ezzel képesekké váljanak a felkínált perspektívák felismerésére és elfogadására. Erről a kötetben a következőket olvashatjuk: „A valóság módszeres tanulmányozása és az osztályélmények tudatosítása elvezetett a valóságba való beavatkozás belső, őszintén vállalt igényéhez: ösztönöz erejévé vált az elkötelezett társadalmi cselekvésnek.” (239. lap) Maguk a dokumentumok sokkal bonyolultabb folyamatot tárnak fel, a tevékeny beavatkozás és a tudatosulás olyan kölcsönhatását, ahol a régi és új elemek összecsengésének és ütközésének, a tevékeny beavatkozást normákkal szabályozó és állandóan értékelő közösségi életnek egyaránt szerepe volt. Az osztálytudat éppen a társadalmi küzdelmekben való aktív részvétel során formálódott, tisztult és erősödött, vált cselekvést meghatározó belső tényezővé.

A NÉKOSZ pedagógiája a *nevelteket maximálisan bevonta saját nevelésükbe*. Megteremtette egymás nevelésének és az önnevelésnek a feltételeit: szigorú követelményeket, „normarendszert” állított eléjük, gazdag tevékenységet szervezett, amely lehetővé tette kibontakozásukat, kezükbe adta a kritika és önkritika fegyverét, és megtanította őket annak használatára. Felelőssé tette az egyént önmaga és közössége fejlődéséért s a közösséget minden tagjáért. Igényei magasak voltak, s aki maximális segítség esetén sem felelt meg, éppen központi célja érdekében, kizárta. Minőségre törekedett, ez növelte erejét, de ez volt korlátja is. Ha a feladatunk minden dolgozó minden gyermekének a nevelése, akkor ezt az elvet át kell fogalmaznunk: a minőség elve a képesség szerinti legmagasabb szint elérésére törekvést jelent.

Az új népi értelmiség egyszerre jelentett politikai elkötelezettséget, közéleti harcokban való aktív részvételt és elmélyült szakmaiságot. A társadalomhoz való új viszony, a közéleti és szakmai szempont összekapcsolása a művelődés általános igényével az egyén mindenoldalú kifejlesztése terén tett konkrét lépést jelentette. A fejlődés során e követelmények hangsúlyja változott. Elég hosszú ideig a magyar társadalom minél alaposabb megismerése, a paraszti kultúra értékeinek elsajátítása és főleg a politikai aktivitás állt előtérben. Ez nem volt véletlen vagy tévedés, esetleg „elhajlás”, ezt a konkrét helyzet eredményezte. Ahogy egy népi kollégista levelében írja: „... ez szükséges volt addig, amíg, hogy úgy mondjam, a súlypont az utcán volt, és nem a mérnöki asztal mögött”. (296. lap) A politikai harcban bekövetkezett döntő fordulat felvetette a szakszempont előtérbe helyezését. A NÉKOSZ ekkor megtette a fejlődés következőben szükségessé vált korrekciót.

A dokumentumok tanulmányozása nemcsak ezen a ponton mutatja a népi kollégiumok pedagógiájának nyitottságát, fejlődőképességét. Csak a forradalmi szakaszokban valósulhat meg a pedagógiai elmélet és gyakorlat fejlődésének az a dialektikus egysége, amit a népi kollégiumok pedagógiájában tapasztalhatunk. Minden elvi döntés helyességét a gyakorlaton mérték le, s az új tapasztalatok igen rövid időn belül vezettek új elvi felismerésekhez.

A NÉKOSZ-nevelés: *közösségi nevelés*. A közösségben találta meg — MAKARENKÓHOZ hasonlóan, de sok vonatkozásban tőle függetlenül — azt a szociális egységet, amely pedagógiailag legjobban megragadható, az egyén szocialista fejlődésének, fejlesztésének leghatékonyabb eszköze, s a társadalomhoz a legtermészetesebb átmenetet jelenti. A közösségi nevelés központjába az önkormányzatot helyezte, de nem annak formális megoldását, hanem a közös ügyek valóságos intézését, az „önszervezést” (KRUPSZKAJA), a valóságos hatáskör és valóságos felelősség biztosítását. A népi kollégisták tudatosan vállalták a közösségi életet. Szépen tükrözi ezt egy riport részlete: „... rendületlenül filozofálunk. Sok mindenről, de a mélyén ez van, talán a legegésőbb probléma: az egyén és közösség viszonya. — Nem félsz, hogy elveszted magad? — Ez jellemző „külső” kérdés — mondja. — Mi itt benn éppen ezt csináljuk, azt keressük, azt az életformát, melyben a közösségi élet az egyént csak gazdagítja, kiteljesíti.” (129. lap.)

Ez a közösség, az életnek ez a kiteljesedése a közös társadalmi erőfeszítések során, az ennek hatására az egész további életutat meghatározó társadalmi elkötelezettség: erről vallanak a volt népi kollégisták a kötet utolsó fejezetében. Bár a történelmi helyzet, mely ezt az elhatározó erejű pedagógiát létrehozta, megismételhetetlen, eddig elmulasztott de még nem elkésett feladatunk pedagógiai tanulságait feldolgozni, mai problémáink megoldására *alkalmazni* s a nevelés folyamatát úgy beépíteni társadalmunk életébe, ahogyan azt e dokumentumgyűjtemény tükrözi.

HORVÁTH LAJOS

BÁBOSIK ISTVÁN: AZ ERKÖLCSI TUDATOSSÁG SZEREPE A MAGATARTÁS SZABÁLYOZÁSÁBAN

Budapest, 1975. Akadémiai Kiadó. 235 oldal

Társadalmunk vezető szervei, maga a közvélemény is egyre aktívabban foglalkozik az ifjúság kérdésével. Az ifjúság helyzete hazánkban közüggé vált. A Párt ifjúságpolitikai határozata, az Országos Ifjúságpolitikai és Oktatási Tanács létrehozása, valamint az ifjúságról szóló törvény biztosítja, hogy a felnövő nemzedék megismerése, fejlesztése, védelme társadalmunk fejlődésének egyik kulcskérdése.

Az ifjúsággal kapcsolatos feladatok megoldásához nem elegendő az óhajok, elvárások megfogalmazása, de szükségessé vált, hogy a nevelélmélet művelői a valós helyzetet objektív vizsgálatokkal feltárják, a fejlődés, fejlesztés hatótényezőit elemezzék és a hatékonyabb nevelési eljárásokat kísérletileg kidolgozzák. BÁBOSIK István könyve jelentős hozzájárulás e feladat megoldásához. A szerző az erkölcsi tudatosítás, tudatosság személyiségformáló és magatartást szabályozó hatásmechanizmusának elemzését vállalta.

Az erkölcsi nevelés folyamatában a tudatosság fejlesztésének értékelése ellentmondásos, bár a gyakorlatban több-kevesebb sikerrel törekszünk a tanulók erkölcsi tudatának fejlesztésére. Az erkölcsi nevelés folyamatának részletei, hatásmechanizmusa azonban korántsem mondható feltártnak és az erkölcsi tudatosság és magatartás kapcsolatának részletei, sajátosságai, az erkölcsi magatartás mibenléte mind ez ideig kidolgozatlan a pedagógia elméletében, és tudatos felhasználásának hiányát sajnálattal többször is konstatáljuk a gyakorlatban. Ezért is örömdetes a könyv megjelenése mind az elmélet, mind a gyakorlat szempontjából.